

Αξιολόγηση των αναφορών του Ιώσηπου, του Τάκιτου, και του Σουετώνιου για τον Ιησού, σε σχέση με την Καινή Διαθήκη

Στο παρόν άρθρο θα εξεταστούν αξιολογικά οι αναφορές που υπάρχουν σε τρεις ιστορικούς που αν και δεν είναι σύγχρονοι του Ιησού, ωστόσο φαίνεται να λένε κάτι για αυτόν. Μαρτυρούν ή επιβεβαιώνουν όμως πραγματικά την ιστορικότητά του;

Πρόκειται για δύο αναφορές από τον Ιώσηπο, μία από το Τάκιτο, και μια από τον Σουετώνιο. Οι πληροφορίες του Θαλλού και του Φλέγοντος δεν εξετάζονται καθότι παραδίδονται έμμεσα και δεν αναφέρονται στον Ιησού αλλά σε μια έκλειψη ηλίου. Οι περιγραφές των συνοπτικών ευαγγελίων όμως δεν συνάδουν με κάποια φυσική έκλειψη, καθότι -σύμφωνα με τις διηγήσεις τους- βρισκόμαστε σε περίοδο πανσελήνου (εβραϊκό Πάσχα) και το σκοτάδι διαρκεί τρεις ώρες. Παραλείπονται επίσης η επιστολή του Μαρά Βαρ Σεραπίωνος (αβέβαιης χρονολόγησης) και του Πλινίου του Νεοτέρου (το 112 κ.ε.), καθότι στην πρώτη δεν αναφέρεται ρητά κανένας Ιησούς και στη δεύτερη υπάρχει αναφορά σε χριστιανούς που αρνήθηκαν την πίστη τους, και στη λατρεία του Χριστού (όχι στον ίδιο τον Ιησού).

Ο Φλάβιος Ιώσηπος είναι Ιουδαίος ιστορικός του πρώτου αιώνας. Γεννήθηκε περίπου το 37 και πέθανε περίπου το 100 κ.ε. Διασώζονται αρκετά γραπτά του, ανάμεσα στα οποία και το σύγγραμμα «Ιουδαϊκές Αρχαιότητες» το οποίο γράφτηκε μεταξύ του 93-94 κ.ε. Εκεί εντοπίζονται δύο αναφορές για τον Ιησού.

Η πρώτη αναφορά...

Γίνεται δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον Ἰησοῦς σοφὸς ἀνὴρ, εἶγε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρή• ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητής, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῇ τάληθῆ δεχομένων, καὶ πολλοὺς μὲν Ἰουδαίους, πολλοὺς δὲ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐπηγάγετο• ὁ χριστὸς οὗτος ἦν. καὶ αὐτὸν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν σταυρῶ ἐπιτετιμηκότος Πιλάτου οὐκ ἐπαύσαντο οἱ τὸ πρῶτον ἀγαπήσαντες• ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν τῶν θεῶν προφητῶν ταῦτά τε καὶ ἄλλα μυρία περὶ αὐτοῦ θαυμάσια

εἰρηκότων. εἰς ἔτι τε νῦν τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοῦδε ὠνομασμένον οὐκ ἐπέλιπε τὸ φύλον.

(*Ιώσηπος, Ιουδαϊκὲς Αρχαιότητες, 18:63-64*)

Απόδοση:

Κατὰ τον καιρό εκείνο εμφανίζεται ο Ιησούς, ένας σοφός άνδρας —αν βέβαια πρέπει να τον ονομάσουμε άνθρωπο. Διότι ήταν δημιουργός παράδοξων έργων και δάσκαλος ανθρώπων που δέχονται με ευχαρίστηση την αλήθεια. Προσέλκυσε πολλούς Ιουδαίους, αλλά και πολλούς από τους Έλληνες. Αυτός ήταν ο Χριστός. Και όταν ο Πιλάτος, ύστερα από καταγγελία των πρώτων ανδρών ανάμεσά μας, τον καταδίκασε σε σταυρό, εκείνοι που τον είχαν αγαπήσει από την αρχή δεν έπαψαν να τον ακολουθούν. Διότι τους φανερώθηκε την τρίτη ημέρα πάλι ζωντανός, όπως είχαν προείπει αυτά και αμέτρητα άλλα θαυμαστά πράγματα για αυτόν οι θείοι προφήτες. Και μέχρι σήμερα δεν έχει εκλείψει το γένος των Χριστιανών, που πήρε το όνομά του από αυτόν.

Ο ίδιος ο Ιώσηπος στην αυτοβιογραφία του γράφει ότι είναι Ιουδαίος και ακολουθεί κατά πάντα την αίρεση των Φαρισαίων: «περὶ δὲ ἐκκαίδεκα ἔτη γενόμενος ἐβουλήθην τῶν παρ' ἡμῖν αἱρέσεων ἐμπειρίαν λαβεῖν• τρεῖς δ' εἰσὶν αὗται, Φαρισαίων μὲν ἢ πρώτη, καὶ Σαδδουκαίων ἢ δευτέρα, τρίτη δ' Ἑσσηνῶν, καθὼς πολλάκις εἶπομεν• οὕτως γὰρ ὤμην αἰρήσεσθαι τὴν ἀρίστην, εἰ πάσας καταμάθοιμι. [...] **ἐννεακαίδεκατον δ' ἔτος ἔχων ἠρξάμην τε πολιτεύεσθαι τῇ Φαρισαίων αἱρέσει κατακολουθῶν ...**» (2.10-12). Η λέξη «αίρεση» δεν σήμαινε τότε αυτό που σημαίνει σήμερα. Αλλά την «προτίμηση», την «σχολή», την ομάδα, την τάξη. Ο Ωριγένης αργότερα στο σύγγραμμα «Κατὰ Κέλσου», θα επιβεβαιώσει το προαναφερθέν. Ὅτι δηλαδή, ἀπέρριπτε την μεσσιανική ιδιότητα του Ιησού, όπως είναι φυσικό και επόμενο για έναν Ιουδαίο: «*Ἐν γὰρ τῷ οκτωκαίδεκάτῳ τῆς Ιουδαϊκῆς Αρχαιολογίας ο Ιώσηπος μαρτυρεῖ τῷ Ιωάννῃ, ὡς Βαπτιστὴ γεγεννημένῳ, καὶ καθάρσιον τοῖς βαπτισαμένοις επαγγελόμενῳ. Ο δ' αὐτός, καίτοι γε **ἀπιστῶν τῷ Ιησοῦ ὡς Χριστῷ**, ζητῶν τὴν αἰτίαν τῆς τῶν Ἱεροσολύμων πτώσεως καὶ τῆς τοῦ ναοῦ καθαιρέσεως*» (PG. τ. 11, σ. 745). Με βάση αυτό το δεδομένο, οι ειδικοί ισχυρίζονται (ή τουλάχιστον η πλειοψηφία τους) ότι στο απόσπασμα υπάρχει χριστιανική παρέμβαση. Δεν είναι όμως μόνο οι καθαρά χριστιανικές ομολογιακές θέσεις. Είναι επίσης και η εκτίμηση προς το πρόσωπο του Ιησού, κάτι που είναι επίσης ύποπτο για έναν Ιουδαίο αρνητή του

Ιησού. Ο λόγος είναι απλός. Σύμφωνα με τα ευαγγέλια, ο Ιησούς λογίζονταν από την άρχουσα θρησκευτική τάξη ως πλάνος, άξιος λιθοβολισμού, και έδιωχναν από τη συναγωγή όποιον τον παραδέχονταν για Μεσσία (Χριστό). Δεν έχαιρε καμίας εκτιμήσεως, ειδικά από τους Φαρισαίους. Ας δούμε ενδεικτικά ορισμένες σχετικές αναφορές:

«Τῆ δὲ ἐπαύριον, ἣτις ἐστὶν μετὰ τὴν παρασκευὴν, συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι πρὸς Πιλᾶτον λέγοντες Κύριε ἐμνήσθημεν ὅτι ἐκεῖνος **ὁ πλάνος** εἶπεν ἔτι ζῶν Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι» (Κατά Ματθαῖον 27:62-63).

«εἶπον οὖν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι Νῦν ἐγνώκαμεν ὅτι **δαιμόνιον ἔχεις** Ἀβραὰμ ἀπέθανεν καὶ οἱ προφῆται καὶ σὺ λέγεις Ἐάν τις τὸν λόγον μου τηρήσῃ οὐ μὴ γεύσεται θανάτου εἰς τὸν αἰῶνα (...) ἦσαν οὖν λίθους ἵνα βάλωσιν ἐπ' αὐτόν» (Κατά Ιωάννη 8:52-59).

«Καὶ προσελθόντες οἱ Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι **πειράζοντες** ἐπηρώτησαν αὐτόν...» (Κατά Ματθαῖον 16:1).

«Πρωΐας δὲ γενομένης συμβούλιον ἔλαβον πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ **ὥστε θανατῶσαι αὐτόν**» (Κατά Ματθαῖον 27:1).

«ὅτι ἐφοβοῦντο τοὺς Ἰουδαίους· ἤδη γὰρ συνετέθειντο οἱ Ἰουδαῖοι ἵνα **ἐάν τις αὐτόν ὁμολογήσῃ Χριστόν ἀποσυνάγωγος γένηται**» (Κατά Ιωάννη 9:22).

Επομένως, είναι πολύ δύσκολο ο Ιώσηπος να γράφει καλά λόγια για αυτόν. Αν από την παραπάνω παράγραφο αφαιρεθούν αυτά, τότε αυτό που μένει έχει να κάνει με τη σταύρωση του Ιησού από τον Πόντιο Πιλάτο και ότι ακόμα στην εποχή της συγγραφής του έργου, δηλαδή εξήντα χρόνια μετά, εξακολουθούν να υπάρχουν οι οπαδοί του. Η ουσία του αποσπάσματος βρίσκεται εδώ: «αὐτόν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν σταυρῷ ἐπιτετιμηκότος Πιλάτου». Στέκομαι στην λέξη «επιτετιμηκότος». «Επιτιμώ» σημαίνει «επιβάλλω ποινήν τινά, αναγνωρίζω τιμωρίαν, επιβεβαιῶ καταδίκην, μέμφομαι, ονειδίζω, κάμνω παρατηρήσεις» (Δημητράκος, τ. ΣΤ', σ. 2879). Σύμφωνα με το επίμαχο, ο Πιλάτος επέβαλε ποινή σταυρώσεως, αναγνώρισε την τιμωρία μεμφόμενος τον Ιησού μετά από καταγγελία των πρώτων ανδρών, δηλαδή του ιουδαϊκού ιερατείου.

Προς σύγκριση, ας δούμε τις αναφορές της Καινής Διαθήκης:

Στο βιβλίο «Πράξεις των Αποστόλων» αναφέρεται ότι «συνήχθησαν γὰρ ἐπ'

ἀληθείας ἐπὶ τὸν ἅγιον παῖδά σου Ἰησοῦν ὃν ἔχρισας Ἡρώδης τε καὶ Πόντιος Πιλάτος σὺν ἔθνεσιν καὶ λαοῖς Ἰσραήλ» (4:27). Δηλαδή, ο Πιλάτος κατατάσσεται ἐδῶ στους εχθρούς του Ἰησοῦ. Αυτό ἀντανακλά ἴσως παλαιότερες πεποιθήσεις, πρὶν τὴ συγγραφή των ευαγγελίων. Διότι τὸ συγκεκριμένο βιβλίο περιγράφει τὴ δραστηριότητα των πρώτων ἀκολουθῶν ἀπὸ τὸ 33 μέχρι καὶ περίπου τὸ 62 κε, ἐνῶ τὸ πρῶτο ευαγγέλιο γράφεται λίγο ἀργότερα, καὶ μας παρουσιάζει τὸν Πιλάτο διαφορετικά.

Στις ευαγγελικὲς διηγήσεις, ο Πιλάτος παρουσιάζεται νὰ μὴν συμφωνεῖ στὴν καταδίκη του Ἰησοῦ. Δὲν βρίσκει κάποιο ἔγκλημα στὸν Ἰησοῦ, νίπτει τὰ χέρια του ἀποποιούμενος τὴς ἠθικὲς εὐθύνες τῆς καταδίκης ἐνός ἀθώου, καὶ ἐνεργεῖ τελικὰ ὑπὸ τὴν πίεση του ὄχλου καὶ του ἱερατείου που ἐπικαλεῖται πλέον τὸν ἴδιο τὸν Καίσαρα.

Αναφέρεται στὸ «κατὰ Μάρκον» ὅτι ο Πιλάτος «ἐγίνωσκεν γὰρ ὅτι διὰ φθόνον παραδεδώκεισαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς» (15:10). Στὸ «κατὰ Ματθαῖον», «ἰδὼν δὲ ὁ Πιλάτος ὅτι οὐδὲν ὠφελεῖ ἀλλὰ μᾶλλον θόρυβος γίνεται λαβὼν ὕδωρ ἀπενίψατο τὰς χεῖρας ἀπέναντι τοῦ ὄχλου λέγων, Ἀθῶός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου» (Ματθ 27:24). Ο Πιλάτος εἶχε πει στους ἀρχιερεῖς καὶ τους ὄχλους ὅτι «Οὐδὲν εὐρίσκω αἴτιον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ» (Λουκάς 23:4). Μάλιστα «ἐζήτει ὁ Πιλάτος ἀπολῦσαι αὐτόν» (κατὰ Ἰωάννη 19:12), ἀλλὰ τελικὰ υπέκυψε στὴν πίεση: «ἐζήτει ὁ Πιλάτος ἀπολῦσαι αὐτόν• οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἔκραζον λέγοντες Ἐὰν τοῦτον ἀπολύσης οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος• πᾶς ὁ βασιλέα αὐτόν ποιῶν ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι» (19:12).

Τὸ θεωρούμενο ὡς «γνήσιο» μέρος τῆς πρώτης ἀναφορᾶς του Ἰώσηπου, φαίνεται νὰ συμφωνεῖ με κάποια παλαιότερη χριστιανικὴ ἀποψη περὶ του Πιλάτου, ἀλλὰ δὲν συμφωνεῖ με τὴν μεταγενέστερη καὶ επικρατοῦσα σχετικὴ ἀποψη των ευαγγελίων.

Ἀξιολόγηση:

*Τὸ θεωρούμενο ὡς «γνήσιο» τμήμα εἶναι γραμμένο 60 χρόνια μετὰ ἀπὸ αὐτὸ στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται.

*Βρίσκεται ἐντός ἐνός πλαισίου τὸ ὁποῖο εἶναι πλαστογραφημένο.

*Τὸ θεωρούμενο ὡς «γνήσιο» τμήμα δὲν συμφωνεῖ με τὴς ἀναφορὲς των ευαγγελίων.

*Ὁ Ἰώσηπος δὲν γράφει ἀπὸ πού λαμβάνει τὴν πληροφορία. Ὡστόσο τρία θα μπορούσαν νὰ εἶναι τὰ πιθανὰ ἐνδεχόμενα. Ἀς τὰ ἐξετάσουμε.

Η πρώτη υπόθεση είναι να λαμβάνει από κάποιο επίσημο κρατικό αρχείο. Αυτό προϋποθέτει την ύπαρξη ενός τέτοιου αρχείου στην εποχή της συγγραφής. Όμως έχει προηγηθεί η μεγάλη πυρκαγιά στη Ρώμη, κάτι που αυξάνει την πιθανότητα να έχει καταστραφεί. Ακόμα όμως και αν υπάρχει, ο Ιώσηπος δεν φαίνεται να τον ενδιαφέρει η σχετική εξιστόρηση. Όπως είχε αναφερθεί στο προηγούμενο άρθρο, όλη η παράγραφος φαίνεται να μην ταιριάζει οργανικά στο κείμενο. Ο Ιώσηπος αναφέρει μια στάση των Ιουδαίων κατά του Πιλάτου, έπειτα τη χρησιμοποίηση χρημάτων από το θησαυροφυλάκιο του Ναού για ένα υδραγωγείο που επέφερε νέες εξεγέρσεις, ακολουθεί το εν λόγω απόσπασμα, και συνεχίζει με νέες συμφορές. Η υπόθεση ότι ανέτρεξε στα ρωμαϊκά αρχεία για να μας πει (έστω) παρενθετικά κάτι για έναν που καταδικάστηκε επί Ποντίου Πιλάτου φαίνεται να μην στέκει στη λογική. Πολύ φασαρία για το τίποτα. Εκτός αυτού, θα φρόντιζε να μας πει περισσότερα πράγματα, όπως το γιατί καταδικάστηκε σε ποινή δια σταυρώσεως, και ίσως να φρόντιζε είτε να μας παραθέσει τα ακριβή λόγια ή μια περίληψη του επίσημου έγγραφου. Δεν κάνει τίποτα από όλα αυτά.

Η δεύτερη, είναι να λαμβάνει από χριστιανική πηγή, είτε γραπτή είτε προφορική. Αν όμως οι πηγές είναι προβληματικές, κατά συνέπεια προβληματικό είναι και αυτό που θα μας μεταφέρει.

Η δεύτερη αναφορά...

*Πέμπει δὲ Καῖσαρ Ἀλβῖνον εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἑπαρχὸν Φῆστου τὴν τελευταίαν
πυθόμενος. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀφείλετο μὲν τὸν Ἰώσηπον τὴν ἱερωσύνην, τῷ δὲ
Ἀνάνου παιδί καὶ αὐτῷ Ἀνάνω λεγομένῳ τὴν διαδοχὴν τῆς ἀρχῆς ἔδωκεν.
τοῦτον δὲ φασὶ τὸν πρεσβύτατον Ἄνανον εὐτυχέστατον γενέσθαι • πέντε γὰρ
ἔσχε παῖδας καὶ τούτους πάντας συνέβη ἀρχιερατεῦσαι τῷ θεῷ, αὐτὸς
πρότερος τῆς τιμῆς ἐπὶ πλείστον ἀπολαύσας, ὅπερ οὐδενὶ συνέβη τῶν παρ' ἡμῖν
ἀρχιερέων. ὁ δὲ νεώτερος Ἄνανος, ὃν τὴν ἀρχιερωσύνην ἔφαμεν εἰληφέναι,
θρασύς ἦν τὸν τρόπον καὶ τολμητῆς διαφερόντως, αἵρεσιν δὲ μετῆει τὴν
Σαδδουκαίων, οἵπερ εἰσὶ περὶ τὰς κρίσεις ὡμοὶ παρὰ πάντας τοὺς Ἰουδαίους,
καθὼς ἤδη δεδηλώκαμεν. ἅτε δὴ οὖν τοιοῦτος ὢν ὁ Ἄνανος, νομίσας ἔχειν
καιρὸν ἐπιτήδειον διὰ τὸ τεθνάναι μὲν Φῆστον, Ἀλβῖνον δ' ἔτι κατὰ τὴν ὁδὸν
ὑπάρχειν, καθίζει συνέδριον κριτῶν καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ **τὸν ἀδελφὸν
Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ**, καὶ τινὰς ἑτέρους,
ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος παρέδωκε λευσθησομένους. ὅσοι
δὲ ἐδόκουν ἐπεικτέστατοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν εἶναι καὶ περὶ τοὺς νόμους
ἀκριβεῖς βαρέως ἤνεγκαν ἐπὶ τούτῳ καὶ πέμπουσιν πρὸς τὸν βασιλέα κρύφα*

παρακαλοῦντες αὐτὸν ἐπιστεῖλαι τῷ Ἀνάνω μηκέτι τοιαῦτα πράσσειν• μηδὲ γὰρ τὸ πρῶτον ὀρθῶς αὐτὸν πεποιηκέναι. τινὲς δ' αὐτῶν καὶ τὸν Ἀλβῖνον ὑπαντιάζουσιν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁδοιποροῦντα καὶ διδάσκουσιν, ὡς οὐκ ἔξὸν ἦν Ἀνάνω χωρὶς τῆς ἐκείνου γνώμης καθίσαι συνέδριον. Ἀλβῖνος δὲ πεισθεὶς τοῖς λεγομένοις γράφει μετ' ὀργῆς τῷ Ἀνάνω λήψεσθαι παρ' αὐτοῦ δίκας ἀπειλῶν. καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀγρίππας διὰ τοῦτο τὴν Ἀρχιερωσύνην ἀφελόμενος αὐτὸν ἄρξαντα μῆνας τρεῖς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Δαμναίου κατέστησεν. (Ιουδαϊκὲς Αρχαιότητες 20:197-203)

Απόδοση:

Όταν ο Καίσαρας έμαθε τον θάνατο του Φήστου, έστειλε τον Αλβίνο ως έπαρχο στην Ιουδαία. Ο βασιλιάς αφάιρεσε τότε την αρχιερωσύνη από τον Ιώσηπο και έδωσε τη διαδοχή της εξουσίας στον γιο του Ανανία, που λεγόταν κι αυτός Άνανος. Λέγεται ότι ο πρεσβύτερος Άνανος υπήρξε πολύ ευτυχής• είχε πέντε γιους και συνέβη όλοι τους να γίνουν αρχιερείς του Θεού, ενώ και ο ίδιος απόλαυσε το αξίωμα για πολύ καιρό — κάτι που δεν συνέβη σε κανέναν άλλον από τους αρχιερείς μας. Ο νεότερος Άνανος, για τον οποίο είπαμε ότι ανέλαβε την αρχιερωσύνη, ήταν θρασύς στον χαρακτήρα και εξαιρετικά τολμηρός• ανήκε δε στην αίρεση των Σαδδουκαίων, οι οποίοι είναι οι πιο σκληροί από όλους τους Ιουδαίους στις κρίσεις, όπως έχουμε ήδη δείξει. Επειδή λοιπόν ήταν τέτοιος ο Άνανος, και θεωρώντας ότι είχε κατάλληλη ευκαιρία —επειδή ο Φήστος είχε πεθάνει και ο Αλβίνος βρισκόταν ακόμη καθ' οδόν— συγκάλεσε συνέδριο δικαστών και έφερε μπροστά τους τον αδελφό του Ιησού, που λεγόταν Χριστός, ονόματι Ιάκωβο, καθώς και μερικούς άλλους. Τους κατηγόρησε ότι παρέβησαν τον νόμο και τους παρέδωσε για να λιθοβοληθούν. Όσοι όμως θεωρούνταν οι πιο επιεικείς και νομοταγείς από τους κατοίκους της πόλης αγανάκτησαν γι' αυτό και έστειλαν κρυφά στον βασιλιά, παρακαλώντας τον να γράψει στον Άνανο να μην κάνει πλέον τέτοια πράγματα, γιατί ούτε την πρώτη φορά είχε ενεργήσει σωστά. Μερικοί από αυτούς συνάντησαν και τον Αλβίνο στον δρόμο, καθώς ερχόταν από την Αλεξάνδρεια, και του εξήγησαν ότι ο Άνανος δεν είχε δικαίωμα να συγκαλέσει συνέδριο χωρίς τη δική του έγκριση. Ο Αλβίνος, πεισμένος από όσα άκουσε, έγγραψε με οργή στον Άνανο, απειλώντας ότι θα τον τιμωρήσει. Και ο βασιλιάς Αγρίππας, γι' αυτόν τον λόγο, του αφάιρεσε την αρχιερωσύνη —την οποία είχε ασκήσει για τρεις μήνες— και όρισε στη θέση του τον Ιησού, γιο του Δαμναίου.

Το κεντρικό θέμα είναι ο θάνατος του Ιακώβου. Πρόκειται για τον Ιάκωβο τον Αδελφόθεο; Όπως έγραψα και στο προηγούμενο άρθρο, αυτό δεν είναι σίγουρο καθώς: Α) η περιγραφή του τρόπου του θανάτου του δεν συμφωνεί με άλλες χριστιανικές αναφορές όπως του Κλήμεντος του Αλεξανδρέα και κυρίως του Εβραίου χριστιανού Ηγήσιππου (110-185 κε). Β) Στην αναφορά του Ιώσηπου, οι «ἐπιεικέστατοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν εἶναι καὶ περὶ τοὺς νόμους ἀκριβεῖς βαρέως ἤνεγκαν ἐπὶ τούτῳ». Δηλαδή, οι πιο επιεικείς των Ιουδαίων και που γνώριζαν και εφάρμοζαν τους νόμους με ακρίβεια, έφεραν βαρέως το γεγονός αυτό. Γιατί να νιώθουν έτσι, αν επρόκειτο περί της καταδίκης ενός χριστιανού και μάλιστα θεωρούμενου ως «στύλου» της πρώτης χριστιανικής κοινότητας στην Ιερουσαλήμ; Ορισμένοι που προσπαθούν να βγάλουν τον Ηγήσιππο αναξιόπιστο στο σημείο αυτό -για προφανείς λόγους, ισχυρίζονται ότι στην περιγραφή του παρουσιάζεται ο Ιάκωβος περισσότερο ως Ιουδαίος παρά ως χριστιανός. Αν όμως εξετάσουμε την επιστολή του Ιακώβου αυτού που βρίσκεται στα βιβλία της Καινής Διαθήκης, θα συμφωνήσουμε με τον Ηγήσιππο και όχι με τους επικριτές του. Διότι την επιστολή του την απευθύνει προς «ταῖς δώδεκα φυλαῖς ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ» (1:1). Δηλαδή, σε Εβραίους. Αναφέρεται ακόμα σε «συναγωγή» (2:2), στον «μωσαϊκό νόμο» τον οποίο ονομάζει «βασιλικό» (2:8-11), ότι η πίστη δεν είναι αρκετή για την σωτηρία (2:14). Σε αυτήν την πρώιμη περίοδο, τα όρια Ιουδαϊσμού-Χριστιανισμού είναι ακόμα δυσδιάκριτα. Η απομάκρυνση του ενός από τον άλλο θα επέλθει κατά τους επόμενους αιώνες. Αν πρόκειται περί άλλου Ιακώβου, τότε έχουμε πλαστογραφία. Για χάρη των δύσπιστων, ας δεχτούμε ότι η αναφορά προέρχεται από το χέρι του Ιώσηπου. Όπως προαναφέρθηκε, ο σκοπός της συγγραφής της παραγράφου δεν είναι να μας πληροφορήσει για τον Ιησού, αλλά για τον Ιάκωβο. Ο τρόπος που μιλά για τον Ιησού είναι διευκρινιστικός: «τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ». Ο όρος «Χριστός», δηλαδή «Μεσσίας», είναι όρος θεολογικός. Είναι ο χρισμένος από τον θεό που θα σώσει τον Ισραήλ και θα τον υψώσει πάνω από όλα τα άλλα έθνη σύμφωνα με τη «προφητεία» των ιερών κειμένων του Ιουδαϊσμού. Ο Ιώσηπος όμως αρνούνταν την μεσσιανική ιδιότητα του Ιησού, για αυτό και παρέμεινε στην τάξη των Φαρισαίων. Ακόμα και αν η φράση αυτή δεν είναι μια θετική μαρτυρία ότι ο Ιησούς είναι ο Μεσσίας, ο Ιώσηπος είναι δύσκολο να τη γράφει καθώς έτσι δίνει έναυσμα στους αναγνώστες του να τον αποκαλούν έτσι.

Ποιοί θεωρούσαν ή αποδέχονταν τον Ιησού ως «Χριστό» εκτός από τους χριστιανούς; Κανείς. Τον Ρωμαίο αναγνώστη ή τον εθνικό γενικότερα, δεν θα τον ενδιέφερε αυτή η διευκρίνιση. Πόσο περισσότερο τον Ιουδαίο.

Ας υποθέσουμε όμως ότι όλα αυτά είναι λάθος και ότι ο Ιώσηπος πράγματι αναφέρει τον Ιησού ως «τον λεγόμενο Χριστό». Ο Ιώσηπος γράφει περίπου 60 χρόνια μετά τον Ιησού. Την πληροφορία αυτή την λαμβάνει είτε από την χριστιανική προφορική παράδοση είτε από την γραπτή. Δηλαδή, έμμεσα και από προβληματικές και αντιφατικές πηγές. Συνεπώς, ούτε στον Ιώσηπο θα μπορούσε να στηριχθεί η ιστορικότητα του Ιησού. Άλλωστε πουθενά δεν ενδιαφέρει τον Ιώσηπο να μας σκιαγραφήσει ή περιγράψει -με βάση τις πηγές- τον Ιησού ή τα σχετικά με το βίο του. Το επιχείρημα ορισμένων ότι το ίδιο θα μπορούσε να ειπωθεί για την ιστορικότητα του Σωκράτη ή του Αλεξάνδρου δεν είναι λογικό. Διότι και για τους δύο υπάρχουν αξιόπιστες πηγές σύγχρονές τους και μάλιστα ανεξάρτητες. Επίσης, στο όνομα κανενός από τους δύο δεν δημιουργήθηκε μια νέα θρησκεία. Ακόμα -και ίσως αυτός να είναι ο πιο σημαντικός λόγος, και για τους δύο αναφέρονται πράγματα με τα οποία ίσως να διαφωνούσε ο αναγνώστης μαζί τους, χωρίς ωστόσο να μειώνονται στο ελάχιστο οι προσωπικότητές τους. Ο Σωκράτης θα μπορούσε να αποδράσει στο όνομα της άδικης καταδίκης του, ή θα μπορούσε να μην προκαλέσει την καταδίκη του όταν δικάζονταν. Ωστόσο, στον διάλογο «Κρίτων» δίνει μια ολοκληρωμένη λογική επιχειρηματολογία για το ότι εάν δραπέτευε θα διέπραττε αδικία, και στην «Απολογία» του πριν δευτερολογήσει, προτείνει την δωρεάν σίτιση του στο Πρυτανείο. Ο Αλέξανδρος παρουσιάζεται από ένα σημείο και μετά της πορείας του να ξεχνά τις συμβουλές του Αριστοτέλους και να υιοθετεί βαρβαρικά έθιμα, και προς το τέλος να υποπτεύεται ακόμα και τους πιο πιστούς και παιδικούς του φίλους ως συνωμότες εναντίον του. Το ίδιο όμως δεν συμβαίνει στην περίπτωση του Ιησού όπου όλα παρουσιάζονται τέλεια.

Ο Τάκιτος είναι ρωμαίος ιστορικός και γράφει τα «Χρονικά» περίπου το έτος 110 κ.ε. Άρα, ούτε ο Τάκιτος είναι σύγχρονος του Ιησού.

*Such indeed were the precautions of human wisdom. The next thing was to seek means of propitiating the gods, and recourse was had to the Sibylline books, by the direction of which prayers were offered to Vulcanus, Ceres, and Proserpina. Juno, too, was entreated by the matrons, first, in the Capitol, then on the nearest part of the coast, whence water was procured to sprinkle the fane and image of the goddess. And there were sacred banquets and nightly vigils celebrated by married women. But all human efforts, all the lavish gifts of the emperor, and the propitiations of the gods, did not banish the sinister belief that the conflagration was the result of an order. **Consequently, to get rid of***

the report, Nero fastened the guilt and inflicted the most exquisite tortures on a class hated for their abominations, called Christians by the populace. Christus, from whom the name had its origin, suffered the extreme penalty during the reign of Tiberius at the hands of one of our procurators, Pontius Pilatus, and a most mischievous superstition, thus checked for the moment, again broke out not only in Judaea, the first source of the evil, but even in Rome, where all things hideous and shameful from every part of the world find their centre and become popular. Accordingly, an arrest was first made of all who pleaded guilty; then, upon their information, an immense multitude was convicted, not so much of the crime of firing the city, as of hatred against mankind. Mockery of every sort was added to their deaths. Covered with the skins of beasts, they were torn by dogs and perished, or were nailed to crosses, or were doomed to the flames and burnt, to serve as a nightly illumination, when daylight had expired. Nero offered his gardens for the spectacle, and was exhibiting a show in the circus, while he mingled with the people in the dress of a charioteer or stood aloft on a car. Hence, even for criminals who deserved extreme and exemplary punishment, there arose a feeling of compassion; for it was not, as it seemed, for the public good, but to glut one man's cruelty, that they were being destroyed (15:44)

Μετάφραση:

Τέτοια ήταν πράγματι τα μέτρα της ανθρώπινης σύνεσης. Το επόμενο βήμα ήταν να αναζητηθούν τρόποι κατευνασμού των θεών, και έγινε προσφυγή στα Σιβυλλικά βιβλία, σύμφωνα με τις οδηγίες των οποίων προσφέρθηκαν προσευχές στον Βούλκαν, τη Δήμητρα και την Περσεφόνη. Επίσης, η Ήρα ικετεύθηκε από τις μητέρες των οικογενειών, πρώτα στο Καπιτώλιο και έπειτα στο πλησιέστερο τμήμα της ακτής, από όπου αντλήθηκε νερό για να ραντιστεί ο ναός και το άγαλμα της θεάς. Τελέστηκαν επίσης ιερά συμπόσια και νυχτερινές αγρυπνίες από παντρεμένες γυναίκες. Ωστόσο, όλες οι ανθρώπινες προσπάθειες, όλα τα πλούσια δώρα του αυτοκράτορα και οι κατευναστικές τελετές προς τους θεούς δεν μπόρεσαν να διαλύσουν τη δυσοίωνα πεποίθηση ότι η πυρκαγιά είχε προκληθεί κατ' εντολήν. Γι' αυτό, για να απαλλαγεί από τη φήμη, ο Νέρων φόρτωσε την ευθύνη και επέβαλε τα πιο εκλεπτυσμένα βασανιστήρια σε μια ομάδα ανθρώπων που ήταν μισητοί για τις αθλιότητές τους, τους οποίους ο λαός αποκαλούσε Χριστιανούς. Ο Χριστός, από τον οποίο προήλθε το όνομα,

υπέστη την έσχατη τιμωρία κατά τη βασιλεία του Τιβέριου, από έναν από τους επιτρόπους μας, τον Πόντιο Πιλάτο, και αυτή η καταστροφική δεισιδαιμονία, αφού καταπνίγηκε για λίγο, ξέσπασε ξανά όχι μόνο στην Ιουδαία, την πρώτη πηγή του κακού, αλλά και στη Ρώμη, όπου όλα τα αποκρουστικά και επαίσχυντα από κάθε μέρος του κόσμου συγκεντρώνονται και γίνονται δημοφιλή. Κατά συνέπεια, πρώτα συνελήφθησαν όλοι όσοι ομολόγησαν την πίστη τους• στη συνέχεια, με βάση τις καταθέσεις τους, καταδικάστηκε ένα τεράστιο πλήθος, όχι τόσο για το έγκλημα του εμπρησμού της πόλης, όσο για το μίσος προς το ανθρώπινο γένος. Σε κάθε είδους χλευασμός προστέθηκε στους θανάτους τους. Καλυμμένοι με δέρματα θηρίων, κατασπαράσσονταν από σκυλιά και πέθαιναν, ή καρφώνονταν σε σταυρούς, ή παραδίδονταν στις φλόγες και καίγονταν, ώστε να χρησιμεύουν ως νυχτερινός φωτισμός όταν είχε δύσει το φως της ημέρας. Ο Νέρων είχε παραχωρήσει τους κήπους του για το θέαμα και παρουσίαζε παράσταση στον ιππόδρομο, ενώ αναμειγνυόταν με το πλήθος ντυμένος ως ηνίοχος ή στεκόταν πάνω σε άρμα. Έτσι, ακόμη και για εγκληματίες που άξιζαν την πιο αυστηρή και παραδειγματική τιμωρία, δημιουργήθηκε ένα αίσθημα συμπόνιας• διότι δεν φαινόταν ότι θανατώνονταν για το δημόσιο συμφέρον, αλλά για να ικανοποιηθεί η σκληρότητα ενός ανθρώπου.

Το θέμα του Τάκιτου είναι η πυρκαγιά στην Ρώμη και οι υποψίες ότι την έβαλε ο ίδιος ο Νέρωνας. Δεν είναι η παροχή ιστορικών πληροφοριών για τον Ιησού. Ο Νέρων έριξε τις ευθύνες στους χριστιανούς. Τώρα έρχεται ο Τάκιτος να μας πει τι πράγμα ήταν οι χριστιανοί και από πού προέρχεται το όνομά τους: *«Consequently, to get rid of the report, Nero fastened the guilt and inflicted the most exquisite tortures on a class hated for their abominations, called Christians by the populace. Christus, from whom the name had its origin, suffered the extreme penalty during the reign of Tiberius at the hands of one of our procurators, Pontius Pilatus, and a most mischievous superstition, thus checked for the moment, again broke out not only in Judaea, the first source of the evil, but even in Rome, where all things hideous and shameful from every part of the world find their centre and become popular»*.

Σε μετάφραση: «Γι' αυτό, για να απαλλαγεί από τη φήμη, ο Νέρων φόρτωσε την ευθύνη και επέβαλε τα πιο εκλεπτυσμένα βασανιστήρια σε μια ομάδα ανθρώπων που ήταν μισητοί για τις αθλιότητές τους, τους οποίους ο λαός αποκαλούσε Χριστιανούς. Ο Χριστός, από τον οποίο προήλθε το όνομα, υπέστη την έσχατη τιμωρία κατά τη βασιλεία του Τιβέριου, από έναν από τους επιτρόπους μας, τον

Πόντιο Πιλάτο, και αυτή η καταστροφική δεισιδαιμονία, αφού καταπνίγηκε για λίγο, ξέσπασε ξανά όχι μόνο στην Ιουδαία, την πρώτη πηγή του κακού, αλλά και στη Ρώμη, όπου όλα τα αποκρουστικά και επαίσχυντα από κάθε μέρος του κόσμου συγκεντρώνονται και γίνονται δημοφιλή».

Δηλαδή, ο Τάκιτος μας δίνει την άποψη των άλλων για τους χριστιανούς. Ο ιστορικός λέει ότι θεωρούνταν μισητοί για τα άθλια που έπρατταν, και παρακάτω ο ίδιος χαρακτηρίζει την κίνηση αυτή ως καταστροφική δεισιδαιμονία. Ερχόμενος τώρα στο να μας εξηγήσει από πού πήραν το όνομα «χριστιανοί», μας λέει ότι το πήραν από τον Χριστό που θανατώθηκε από τον Πόντιο Πιλάτο επί αυτοκράτορος Τιβερίου. Όπως είδαμε στο προηγούμενο, ο Ιουστίνος και ο Τερτυλλιανός βεβαιώνουν ότι υπήρχαν σχετικά αποδεικτικά στα ρωμαϊκά αρχεία. Μάλιστα ο Τερτυλλιανός- όπως επιμαρτυρεί ο Ευσέβιος, ισχυριζόταν ότι ο Τιβέριος πίστεψε στον Ιησού. Εδώ ο Τάκιτος γράφει πριν από αυτούς. Αν είχε διαβάσει στα αρχεία τις πληροφορίες αυτές, το πιθανότερο είναι ότι θα τις μετέφερε. Δεν το κάνει, διότι απλά δεν υπάρχουν τέτοια αρχεία. Επίσης, δεν θα έκανε λάθος στο αξίωμα του Πιλάτου που τον αναφέρει ως «procurator» αντί του ορθού «prefectus». Σε επίσημο κρατικό έγγραφο της εποχής του Πιλάτου είναι αδύνατο να επιγράφεται το αξίωμα αναχρονιστικά. Αν ο Τάκιτος έπαιρνε πράγματι από κάποια επίσημη αρχή, τουλάχιστον η σταύρωση του Ιησού θα είχε πολύ σοβαρή ιστορική βάση (χωρίς αυτό ωστόσο να επιβεβαιώνει τον σκοπό της). Δεν πρόκειται περί μιας θετικής αναφοράς για την ιστορικότητα του Ιησού. Δεν μας δίνει τίποτα άλλο παρά αυτό που είναι ήδη γνωστό στους χριστιανικούς κύκλους και που ακούγονταν προς τα έξω καθώς η χριστιανική κίνηση εξαπλώνονταν.

Τέλος, περνάω στην τρίτη αναφορά, του Σουετώνιου που θεωρώ ότι είναι η πιο αδύναμη. Αυτός ήταν Ρωμαίος ιστορικός, σύγχρονος του Τάκιτου, ο οποίος γράφει περίπου το 110-120 κ.ε. το έργο «Βίοι των δώδεκα Καισάρων». Στο κεφάλαιο που αναφέρεται στον αυτοκράτορα Κλαύδιο, υπάρχει η εξής αναφορά: «*Judaeos impulsore Chresto assidue tumultuantes Romae expulsi*», Δηλαδή, «*Εξέβαλε από τη Ρώμη τους Ιουδαίους που προκαλούσαν συνεχώς ταραχές, υποκινούμενοι από κάποιον Χρεστό/ Χρηστό/ Χρήστο*».

Ο Κλαύδιος έδιωξε από τη Ρώμη τους Ιουδαίους, οι οποίοι υποκινούνταν από κάποιον Chresto. Ακόμα και αν έγινε αντιγραφικό λάθος, και αντί Christo γράφτηκε Chresto, και πάλι το Christo δεν είναι όνομα αλλά ιδιότητα: «*Εύρήκαμεν τὸν Μεσσίαν ὃ ἐστὶν μεθερμηνευόμενον ὃ Χριστός*» (Κατά Ιωάννη 1:41). Το όνομα του Μεσσία των χριστιανών ήταν «Ιησούς Εμμανουήλ», ή επί το απλούστερο

«Ιησούς Μανώλης»: «καὶ καλέσουσιν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστὶν μεθερμηνευόμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός· διεγερθεὶς δὲ ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ὕπνου ἐποίησεν ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος κυρίου καὶ παρέλαβεν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν ἕως οὗ ἔτεκεν τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον· καὶ ἐκάλεσεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν» (Κατὰ Ματθαῖον, 1:23-25). Ἔτσι θα ἔπρεπε νὰ εγγράφεται σὲ ἐπίσημα ἐγγράφα, καὶ ὄχι «Χριστός».

Επίσης, τὸ αναφερόμενο πρόσωπο σχετιζόταν με ἰουδαίους τοὺς οὐσίους υποκινούσε σὲ ταραχές στὴ Ρώμη. Ἀκόμα καὶ ἀν ὁ Σουετώνιος δὲν μπορούσε νὰ διακρίνει τὴ διαφορά μεταξύ χριστιανῶν καὶ ἰουδαίων ἐκλαμβάνοντας τοὺς χριστιανούς ὡς ἰουδαίους (πὺ ἦταν καὶ πἴο γνωστοί ἄλλωστε ὡς παλαιότεροι τῶν χριστιανῶν), ὁ Ἰησοῦς Μανώλης ποτέ δὲν πήγε στὴν Ρώμη καὶ μάλιστα ἐπὶ ἐποχῆς Κλαυδίου. Ὁ Κλαύδιος ἦταν αυτοκράτορας ἀπὸ τὸ 41 μέχρι τὸ 54 (πρβ. χρονολογικό πίνακα Β. Στεφανίδη «Ἐκκλ. Ἰστορία» σ. 794), ἐνῶ ὁ Ἰησοῦς σταυρώθηκε ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου ὁ οὐσίος ἐπαυσε ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τὸ 36 κε. Ὅσοι προβάλλουν τὴν ἀναφορά τὸ Σουετώνιου γἴα νὰ υποστηρίξουν τὴν ἱστορικότητα τὸ Ἰησοῦ, κάνουν τὸν ἱστορικό νὰ λαθεύει ὡς πρὸς τὸ ὄνομα, τὴν παράταξη πὺ ἠγούνταν, τὸ χρόνο καὶ τὸν τόπο δράσης τὸ προσώπου στὸ οὐσίος ἀναφέρεται.

Διομήδης